

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Lexikografisk beskrivning av ortnamn	
Forfatter:	Jonas Löfström	
Kilde:	Nordiska Studier i Lexikografi 11, 2012, s. 443-453 Rapport från Konferens om lexicografi i Norden, Lund 24.-27. maj 2011	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for lexicografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i lexicografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Lexikografisk beskrivning av ortnamn

Jonas Ljöfström

Although the relative lexical frequency of proper nouns is 10 to 15 per cent of the vocabulary in most texts, only a limited number of them are listed in language dictionaries, and with very little linguistic information.

Toponyms constitute, besides anthroponyms, the main representative of proper names. They deserve a specific linguistic description, all the more as complex toponyms may be formed with common nouns, adjectives and grammatical words, a fact which blurs the boundary between proper names and others.

Simple as well as complex toponyms (including both endonyms and exonyms) require a formal description concerning e.g. gender, number and use of determiners. A functional analysis approach taking into account, on the one hand, appellative and proprial elements and, on the other, their generic and specific functions, aims to modelize the structures of toponyms and will pave the way to relevant contrastive analyses of toponyms in different languages, and will also help formalising alphabetic order principles.

Last but not least, pragmatic information, based on corpus studies, is essential for a realistic description of the use of variant forms.

Man kan observera en tendens att behandla ortnamn styvmoderligt både i grammatiker och i ordböcker. Denna svaga ställning stämmer inte med ortnamnens generellt sett relativt höga lexikaliska frekvens. Man kan även konstatera att de språkliga uppgifterna om ortnamnen inte alltid är fullständiga. Detta är problematiskt eftersom viss information, som genustillhörighet och kongruensböjning, inte systematiskt överensstämmer med det övriga ordförrådets och man inte säkert kan sluta sig till dem utifrån allmänspråklig kompetens. Ortnamnen, liksom egennamn i allmänhet, hänvisas oftast till uppslagsverk och de språkliga uppgifterna där är sällan utförligare. Även i Svenséns (2009: 73ff.) utförliga handbok nämns endast personnamnen och ortnamnens komplexitet och speciella problem lyser med sin frånvaro.

Problemet med ofullständig språklig beskrivning av ortnamnen är speciellt akut när det gäller tvåspråkiga ordböcker där redogörelsen traditionellt huvudsakligen är begränsad till viktiga orter i de områden där de berörda språken

talas. En fråga är hur välmotiverad denna geografiska begränsning är; en annan vilken språklig information som ges och kunde ges ordboksanvändaren.

En inte obetydlig andel av ortnamnen är komplexa och innehåller lexikaliska element från allmänspråket. Redan detta faktum motiverar en generösare behandling av såväl endonymer som exonymer, då dessa ofta blir föremål för eller är resultatet av översättningar. Eftersom det rör sig om ett specialområde är vokabulären inte heller alltid helt förutsebar utifrån allmänspråket.

Egennamn och transparens

I Svenska Akademiens grammatik finns en detaljerad genomgång av egennamnens struktur och funktion samt deras referenttyper. Likheten med substantiven exemplifieras med att de prototypiskt har en individuativ referent och syntaktiskt fungerar som huvudord i en nominalfras som definitionsmässigt har definit innebörd (SAG 2: 117). Övergångar mellan de två ordklasserna är inte ovanliga, genom att egennamnen kan vara lexikaliseringar av en form av ett substantiv respektive att egennamnen substantiveras vid metaforisk användning. SAG konstaterar också beträffande ordklassen egennamn att gränsen mellan svenska och främmande språk ofta är "oklar, eftersom utländska referenter normalt bibehåller det egennamn som de fått i respektive språkmiljö: *Los Angeles, Beethoven.*" (SAG 2: 117). Egennamnen och inte minst ortnamnen befinner sig i praktiken i skärningspunkten mellan olika språk och kulturer.

Denna särställning beror inte bara på att ett utländskt egennamn används i (till exempel) svenskan utan också på att egennamnens, och då särskilt ortnamnens, struktur kan vara komplex och innehålla ord från olika ordklasser. Även om ortnamnen (proto)typiskt inte har någon betydelse, så är de komplexa ortnamnen i sig ofta möjliga att tolka i det givna språket med avseende på de ingående komponenterna. Dessa ortnamn blir därmed i någon mening transparenta, vilket öppnar mot ett möjligt överförande av ursprungsspråkets endonym till ett exonym i det mottagande språket (exonymisation). I den mån ortnamnet innehåller ord som betecknar geografiska eller administrativa begrepp motsvarar det inte helt den typiska egenskapen hos egennamnet, uttryckt sålunda i SAG: "Det prototypiska egennamnet ... säger oss i sig inget annat om namnets bärare än att den bär just det namnet." (SAG 2: 116). Motsägelsen är oftast skenbar eftersom man ofta har att göra med sekundära (användningar av) ortnamn.

Synkroni, språkperspektiv och komplexitet

För en analys som behandlar ortnamnen och deras plats i det svenska språksystemet krävs ett synkroniskt perspektiv och en utgångspunkt i svensk språkkompetens. Vid analysen görs skillnad mellan enkla och komplexa enheter. Utifrån svensk språkkompetens behandlas alltså utländska enheter som oanalyserbara. Enkla ortnamn på svenska är till exempel *Hjo* och *Partille*; de är synkroniskt oanalyserbara svenska endonymer. De utländska ortnamnen *Paris*, *Belleville* och *Kriegsheim* är ur det svenska perspektivet också enkla ortnamn.

Komplexa ortnamn kan delas upp i olika kategorier. Sammansättningarna (SAG 2: 129ff.), som uppvisar olika betoningmönster, utgör en stor grupp i svenskan, med exempel som *Östersjön*, *Storstockholm*, *Karlstad* och *Mariestad*. Lexikaliserade ordgrupper (SAG 2: 133) kan också utgöra ortnamn: *Lilla Edet*, *Västra Frölunda* som har ordgruppsbetoning och är utan framförstådd bestämd artikel.

För de tre nämnda typerna gäller att de kan vara lexikaliserade böjningsformer av substantiv (SAG 2: 132ff.): *Vänern*, *Viskan*; *Klarälven*, *Säveån*; *Lilla Edet*, *Ume älv*, *Göta kanal*. Lexikaliserade böjningsformer finner vi även i de svenska exonymerna: *Nilen*, *Tibern*, *Themsen*; *Kongofloden*, *Uralbergen*, *Pyrenéerna*, *Mellanöstern*, *Godahoppssudden*; *Främre Orienten*, *Döda havet*. Staters officiella namn kan ofta uppvisa rätt komplexa ordgrupper: *Amerikas förenta stater*, *Socialistiska folkliga libyska arabiska Jamahiriya* är några exempel. Till detta skall läggas de i många språk vanliga ortnamnen med prepositionskonstruktion. I svenskan verkar de endast finnas i exonymer översatta från ursprungsspråket (eller ett förmedlande språk): *Öarna under vinden*. Den nyligen myntade svenska endonymen *Lidköping vid Vänern* står tämligen isolerad. Man kan vid en undersökning av flera språk konstatera förekomsten av flera olika typer av komplexitet och inre struktur (se Löfström & Schnabel-Le Corre 2011).

De utländska komplexa ortnamnen är i princip ogenomskinliga och fungerar som oanalyserbara strängar: *Costa del Sol*, *Frankfurt am Main*, *Aix-en-Provence*, *Stratford-on-Avon*. I den mån dylika spanska, tyska, franska och engelska endonymer skulle förekomma i en svensk ordbok är det en öppen fråga vilken språklig information läsaren skulle behöva.

Lexikalisk frekvens

Ordklassernas olika frekvens i löpande text varierar av stilistiska och innehållsliga skäl beroende på texttyp. Det är inte helt lätt att finna tillförlitliga uppgifter om just ortnamnens frekvens eftersom frekvensundersökningar snarast gör en ordklassindelning av ordförrådet på en nivå som avser enskilda ord (på grafords-

nivå) och där behandlas alla egennamn bara som proprier oavsett om de är förnamn, efternamn, ortnamn, institutionsnamn etc. Även om andelen proprier varierar från texttyp till texttyp, finner man generellt en inte obetydlig del proprier. Vi exemplifierar här med resultaten från två frekvensundersökningar gällande svenska tidningar respektive franska romaner (Allén 1971 och Engwall 1984). I dessa utgör proprierna 4,45 respektive 2,44 procent av orden textuellt medan den relativa lexikaliska frekvensen är hela 15,10 respektive 10,40. Denna relativa lexikaliska frekvens kan jämföras med substantivens (55,48 respektive 49,00), adjektivens (10,45 respektive 14,25) och verbens (6,53 respektive 18,20). I de svenska tidningstexterna utgör alltså proprierna den tredje största ordklassen lexikaliskt och i de franska romanerna den fjärde; ordförrådet av adjektiv och verb i litterär text är inte förvånande mer varierat. Att en ordklass som är den tredje eller fjärde största beroende på typ av text borde vara värd en detaljerad lexikalisk beskrivning förefaller uppenbart.

När det gäller att avgöra ortnamnens andel av proprierna kan man gå igenom materialet som ligger till grund för frekvensberäkningarna på ordnivå. Tillgängliga data är basvokabulären, d.v.s. ord med en god spridning över olika texttyper och tidningar (med en modifierad frekvens på mer än 4 i tidningarna (i en korpus på 1 miljon löpande ord)). Det ger ett resultat på ungefär 200 ortnamn, 500 personnamn och 40 andra namn. Men metodologiskt viktigare är att ta hänsyn till det faktum att ortnamn, kanske mer än andra egennamn, utgörs av varierande kombinationer av ord. I själva verket kan i stort sett alla ordtyper ingå i en syntagm som bildar ett ortnamn. En del av de ord som på ordnivå klassificerats som till exempel adjektiv, substantiv, preposition, verb, utländsk enhet eller proprium ingår i den underliggande texten i en (ort) namnsyntagm. Detta innebär som nämnts, å ena sidan, att frekvenserna för proprier på ordnivå bara delvis motsvarar ortnamnsenheter. Å andra sidan tillkommer på frasnivå ett inte obetydligt antal namnsyntagmer, varav givetvis en stor del utgörs av ortnamn. Dessa kan inte direkt utläsas av de publicerade frekvenserna; de på frasnivå redovisade namnen är bara de som har en god spridning över texttyper och därmed bortfaller alla enstaka förekomster. Av både strukturella och frekvensrelaterade skäl kvarstår det faktum att ortnamnen utgör ett viktigt undersökningsobjekt för lexikografen.

Svenska tidningar				Franska romaner					
Klass	Ftext	Flex		Klass	Ftext	Flex			
	Abs.	Rel.	Abs.	Rel.	Abs.	Rel.	Abs.	Rel.	
Adjektiv	77k	7,75	7441	10,45	Adjektiv	22k	4,52	2308	14,25
Subst.	221k	22,17	39486	55,48	Subst.	86k	17,24	7934	49,00

<u>Proprium</u>	44k	4,45	10746	15,10	<u>Proprium</u>	12k	2,44	1684	10,40
Verb	172k	17,22	4649	6,53	Verb	96k	19,33	2947	18,20
---					---				
Totalt	1M	100,00	71178	100,00	Totalt	500k	100,00	16193	100,00

Bruk av artikel i vissa språk, genus och numerus

I de enspråkiga ordböckerna har ortnamnen sällan sin plats. I uppslagsverk däremot är de talrika och får en encyklopedisk behandling. Någon annan språklig information än stavningen ges inte för de inhemska ortnamnen. Däremot ges vid behov uttalsangivelse för utländska namn och då den encyklopediska informationen om uttalet på ortens språk. Det utländska endonymets plats i det svenska språkssystemet berörs av naturliga skäl inte. Indirekt hänvisas läsaren till språkkänslan eller den svenska grammatiken.

Exempel på behandlingen av ortnamn i uppslagsverk (Bra Böckers Lexikon):

- Aachen [fonetik] på franska Aix-la-Chapelle, ...
- Appalacherna [fonetik], en 2600 km lång bergskedja...
- Appenzell [fonetik], kanton i nordöstra Schweiz...
- L'Aquila [fonetik], huvudstad i provinsen Abruzzi...
- Arabien eller Arabiska halvön, halvö i ...
- Arabiska republiken Egypten, det officiella namnet...
- Arabiska viken eller Persiska viken mellan Iran, ...
- Ålborg, dansk stad...
- Öxnevalla, församling i Marks kommun...

I franska ordböcker och uppslagsverk finns det en tradition att ange ortnamnens genus (Petit Larousse illustré, Petit Robert des noms propres). Exempel:

Appalaches	n.m.pl. ...	/n.f.pl.
Apuseni (monts)	- ...	
Arabes unis [Emirats]	→ Emirats arabes unis (Etats des)	
Arabe unie [République]	→ République arabe unie	
Arabie	n.f. ...	
Arabie Saoudite	n.f. ...	
Arabique (golfe)	- ...	
Arabique (désert)	- ou désert Oriental...	
Xian ou Si-ngan	V(ille) de Chine...	
Yamuna ou Jamna	n.f. Rivière de ...	
Zwundrecht	Comm(une) de Belgique ...	

Genusangivelsen är här till för att ange att ortnamnet används med bestämd artikel i kontext. När ett substantiv inom parentes anges efter uppslagsordet anges inte genus eftersom ett substantiv från det allmänna ordförrådet förutsätts vara känt av läsaren. De första raderna i exemplen ovan tolkas alltså: *les Appalaches*, *les monts Apuseni*, (*les Etats des*) *Emirats arabes unis*, etc. När det gäller *le desert Arabique*, staden ('ville') *Xian* och floden ('rivière') *Yamuna* anges alternativa former. Staden *Xian* och kommunen *Zwundrecht* redovisas som övriga ord med encyklopediska uppgifter men däremot utan genusangivelse. Detta får tolkas så att de inte tar bestämd artikel.

Principen att uppgift om genus endast används för att ange bruk av bestämd artikel riskerar att ge en snedvriden bild av ordförrådets egenskaper. Detta kan ha att göra med den osäkerhet som observeras i hur kongruensen fungerar i kontext. Jämför ordet *Appalaches* ovan där två encyklopedier anger olika genus, maskulinum pluralis respektive femininum pluralis. Man kan också i bruket, såväl i franska som i svenska, konstatera att ett enkelt personligt pronomen undviks för att hänvisa till en stad och att man föredrar uttryck som 'den gröna idyllen', 'vår huvudstad'. Dessa ersätter ett enkelt 'det'. Däremot fungerar kongruensen vid adjektiv; i svenskan är tätorter neutrer, 'det glada Hudik', 'Malmö är vackert beläget vid Öresund'. I franskan verkar vacklan i valet av genus vara större än i svenskan. Den bestämda artikelns status i franskan är inte sällan oklar. Kongruens med genus och numerus kan skilja sig från bruket vid motsvarande vanliga substantiv och adjektiv. Så kan även vara fallet i svenskan. Principerna är delvis olika beroende på språk. Ur lexikografisk synvinkel bör dessa förhållanden speglas i ordboksartiklarna. Det förhåller sig, som man kan vänta sig, delvis annorlunda i de tvåspråkiga ordböckerna.

I tvåspråkiga ordböcker blir informationen om genus och bruk av artikel viktigare än i de enspråkiga. För den svenska publiken har följande presentation valts för Fransk ordbok. I den fransk-svenska delen anges den franska toponymen med uttal och genusuppgift. Dessutom ges toponymen utskreven med artikel samt den svenska översättningen utan någon ytterligare upplysning, t.ex. Irak [uttal] m, *l'Irak* – Irak. På motsvarande sätt görs i den svensk-franska delen men utan uttalsangivelse: Irak – *l'Irak* m. Informationen om artikelbruket är mer explicit än i de franska citerade uppslagsverken. För de fall där ingen artikel används markeras detta genom att genusangivelse utelämnas: Malte [uttal] – Malta, respektive Malta – Malte.

För svenskan och andra nordiska språk är problemet med artikelns vara eller icke vara marginellt eftersom artikeln är ett suffix och när den förekommer är den alltså lexikaliserad och närvarande redan i uppslagsformen.

Motsvarigheter i tvåspråkiga ordböcker

Ovan behandlades ett sätt att i tvåspråkiga ordböcker redogöra för artikelbruket. På ord- och ordgruppsnivå tillkommer problemet att på ett välavvägt sätt presentera enheter med sammansättningar eller variantformer, i synnerhet när de två språken, som franskan och svenskan, inte har samma inre struktur. Det blir ett fall där presentationen i bokstavsordning inte är given.

Fransk – Svensk

azur [uttal] m <i>la côte d’A~</i>	himmelsblått, azurblått; Franska Rivieran
azuré, -e [uttal] Afrique [uttal] f. l’ <i>Afrique</i> -l’ <i>Afrique australe</i> -l’ <i>Afrique du Nord</i> -l’ <i>Afrique du Sud</i>	himmelsblå, azurblå Afrika södra Afrika Nordafrika Sydafrika
Maghreb [uttal], <i>le M~</i> Sahel [uttal], <i>le ~</i> geogr.	Maghreb, Nordafrika Sahel
Baltique [uttal] I <i>la mer ~</i> II <i>la ~</i>	Östersjön Östersjön
Scandinavie [uttal], <i>la ~</i> –	Skandinavien
balte [uttal] <i>adj</i> <i>les pays ~s</i>	baltisk Baltikum, de baltiska staterna

Svensk – Fransk

azur s Rivieran	azur m franska la Côte d’Azur; italienska la Riviera
azurblå <i>adj</i> Afrika - <i>södra Afrika</i> Nordafrika Sydafrika	azuré, bleu d’azur (oböjl.) l’Afrique f. l’Afrique australe l’Afrique du Nord l’Afrique du Sud
– – Östersjön	– – la [mer] Baltique
Skandinavien Skåne Öresund baltisk <i>adj</i> ; <i>de ~ staterna</i> Baltikum	la Scandinavie la Scanie le Sund balte, baltique les pays <i>mpl</i> baltes les pays <i>mpl</i> baltes

Man konstaterar för till exempel *Côte d’Azur* och *pays Baltes* att de presenteras under ett allmänt uppslagsord, substantiv eller adjektiv, *azur* m. respektive *balte* adj. I den fransk-svenska ordboken presenteras komplexa toponymer som *Afrique australe*, *Afrique du Nord* under det enkla uppslagsordet *Afrique*. Motsvarande presentation har inte valts i den svensk-franska delen utom för *södra Afrika*, där *Afrika* uppträder som självständigt graford. Vid sammansättningarna *Nordafrika* och *Sydafrika* har strikt bokstavsordning valts.

För övrigt kan man gällande dessa toponymer som avser topografiska objekt inom fransk respektive svensk kultursfär eller geografisk sfär konstatera att de inte alltid är ömsesidigt närvarande; *la Scanie* och *le Sund* finns inte i den fransk-svenska delen och *le Maghreb* och *le Sahel* inte i den svensk-franska delen. Trots att *Maghreb* återges med *Maghreb*, *Nordafrika* på svenska och att uppslagsformen *Nordafrika* (översatt med *Afrique du Nord*) finns i den svensk-franska delen ingen ingång till *Maghreb*. Samma sak gäller *Sahel*. I vad mån detta är följden av medvetna val eller ett resultat av blandade eller motstridiga principer är inte lätt att avgöra. Situationen illustrerar i alla fall de principiella problem som toponymerna ställer lexikografen inför. Några andra exempel följer nedan.

Fransk – Svensk

Amérique [uttal] f. l'Amérique

Se även *Etats-Unis*
 -l'Amérique centrale
 -l'Amérique latine
 -l'Amérique du Nord
 -l'Amérique du Sud

Emirats Arabes unis [] mpl
les ~Etats-Unis [] mpl, les *Etats-Unis*

Grande-Bretagne [],

la *Grande-Bretagne*

Royaume-Uni [], le ~

Amerika

Centralamerika

Latinamerika

Nordamerika

Sydamerika

Förenade Arab-
emiraten

Förenata staterna

Storbritannien

Förenade kungariket

Svensk – Fransk

Amerika l'Amérique f;
 ~s **förenata stater** les Etats-Unis
 [d'Amérique]

Se även *Förenata staterna***Centralamerika** l'Amérique f centrale**Latinamerika** l'Amérique f latine**Nordamerika** l'Amérique du Nord**Sydamerika** l'Amérique du Sud**Förenade Arabemiraten**

les Emirats mpl Arabes unis

Förenata staterna les Etats-Unis m**Storbritannien** la Gde-Bretagne

Ovanstående exempel redovisar, med utgångspunkt i några franska uppslagsord i bokstavsordning, de svenska motsvarigheterna samt, i särskilda kolumner, dessa svenska exonymer som uppslagsord i den svensk-franska delen av ordboken med deras franska exonymer. Överensstämmelsen är som synes mycket god, med ett undantag, *le Royaume-Uni – Förenade kungariket*, som saknas i den svenska delen (se nedan under Variantformer). Man konstaterar här att de två språkens olika struktur gör, när det gäller toponymer med ingående *Amérique* respektive *Amerika*, att för franskan alla komplexa toponymer presenteras under bokstaven A, medan man i svenskan, som har bestämningsledet framförställt, får leta efter de olika toponymerna på olika ställen för att få den överblick som presenteras här ovan. Frågan diskuteras nedan under rubriken Val av uppslagsform.

Variantformer

Ovan visades att den engelska endonymen *United Kingdom* motsvaras av den franska exonymen *Royaume-Uni* och den svenska *Förenade kungariket*. Detta är den officiella svenska översättningen med varianten *Förenade konungariket Storbritannien med Nordirland*. Man ser så gott som aldrig *Förenade kungariket* i media och få svenskar verkar känna till denna svenska exonym. I svenska texter använder man i stället t.ex. *Storbritannien*. Det vore inte orimligt att då åtminstone under rubriken *Storbritannien* i den svensk-franska ordboken införa *Grande Bretagne* och *Royaume-Uni* ('*Förenade kungariket*'). Det är inte heller helt orimligt att överväga att presentera en rad variantformer med uppgift om användningsområde. Sålunda kunde *Royaume Uni – Royaume uni de Grande-Bretagne et de l'Irlande du Nord – Grande-Bretagne – îles Britanniques* och kanske oegentligt även *England* sammanföras eller få korshänvisningar. Motsvarande

svenska exonymer är *Förenade kungariket – Förenade konungariket Storbritannien med Nordirland – Storbritannien – Brittiska öarna – England*. Problemet med variantformer illustrerades också ovan med *Maghreb* och *Afrique du Nord*. Man har observerat (se t.ex. Cislaru 2006, 2008) när det gäller namn på länder att man bör skilja på definitionsdomän och referensdomän. Ett namn på ett land kan avse en geografisk enhet, en politisk eller kulturell enhet och följaktligen är de variantformer som finns inte fritt utbytbara utan mer eller mindre bundna till vissa kontexter. Toponymernas komplexa referens på en skala mellan lokativ och institutionell syftning är en utmaning för lexikografin.

Val av uppslagsform, funktionell analys

I vissa sammanhang har man på senare tid tillämpat en strikt bokstavsordning varvid nya enheter inne i artiklarna undviks. Man kan fråga sig om det är lösningen för de många komplexa toponymerna. Det är inte självklart för läsaren att förstå enligt vilken princip enheterna är ordnade. Som vi kunnat se ovan varierar det. En funktionell analys av toponymer underlättar jämförelsen mellan olika språk (se Lofström & Schnabel-Le Corre 2011 och Stani-Fertl 2001). Den funktionella analysen bygger på två dikotomier, å ena sidan skillnaden mellan appellativer (A) och proprier (P), egennamn eller avledningar därav, å andra sidan skillnaden mellan generisk (g) och specifik (s) komponent.

Franska	Svenska	Engelska
<i>Cap Nord</i>	<i>Nord kap</i>	<i>North Cape</i>
Ag + As	As + Ag	As + Ag
<i>Nouvelle Guinée</i>	<i>Stor stockholm</i>	<i>New Hampshire</i>
As+ Pg	As + Pg	As + Pg
<i>Pays Basque</i>	<i>Tysk land</i>	<i>Swasi land</i>
Ag + Ps	Ps + Ag	Ps +Ag
<i>Guyane française</i>	<i>Franska Guyana</i>	<i>French Guyana</i>
Pg + Ps	Ps +Pg	Ps +Pg
–	<i>Dals Ed</i>	<i>Land's End</i>
–	As+KASUS+Ag	As+KASUS+Ag
<i>Golfé de Gascogne</i>	<i>Öarna under vinden</i>	<i>Stratford-on-Avon</i>
Ag+PREP+Ps	Ag+PREP+As	Pg+PREP+Ps

I uppställningen framgår tydligt de allmänna tendenserna i de två germanska språken engelska och svenska i förhållande till det romanska språket franska. Den specificerande, determinerande komponenten är framförställd i de germanska språken medan den i franskan är efterställd (med ett lexikaliskt undantag, adjektivet *nouvelle* i *Nouvelle Guinée*). Samtliga språk har samma struktur på konstruktioner med preposition, där definitionsmässigt den determinerande komponenten är efterställd.

Huruvida användandet av den funktionella analysen också kan vara vägledande för den lexikografiska presentationen av endonymer och exonymer kan vara värt en undersökning. En första approximering kunde vara att uppslagsordet, som det verkar förhålla sig i många av de exempel vi sett, ska vara den specificerande komponenten (*Nord (cap)*, *Nord|kap*) utom i de fall där där det finns ett generiskt proprium (*Guyane française*, *French Guyana*). Det är inte omöjligt att ett systematiskt utnyttjande av den funktionella analysen, med nödvändiga detaljanvisningar, kan hjälpa till att precisera och samordna principerna.

Perspektiv

En intressant observation är att ordböcker oftare tar upp substantiv eller adjektiv avledda av eller sammansatta med ett ortnamn än ortnamnet självt. I betydelseangivelsen anges det aktuella ortnamnet, men givetvis utan formella uppgifter. Man kunde vända på saken och säga att ortnamnets morfologi kan ligga till grund för den typ av avledning eller sammansättning som kan göras. I fall som *Mälaren*, *Vänern* eller *Vättern* borde en ordboksartikel, förutom genus och numerus, kunna ange den inre strukturen sålunda *Mälar|en*, varav slutsatsen kan dras att ortnamnet används i sammansättningar som *Mälar|pirater*.

Eftersom ortnamnen ofta är lexikaliserade böjningsformer av substantiv eller nominalfraser uppstår motsättningar mellan olika kongruensprinciper. När det gäller kongruens skulle man kunna önska sig att det för morfologiskt plurala ortnamn anges om de tar pluralis eller singularis och om detta är beroende på i vilken bemärkelse de används, pluralis för det topografiska objektet, *de vackra Färöarna*, men singularis för den administrativa, politiska enheten, *ett självständigt Färöarna*.

Man observerar att genustillhörighet ibland är osäker men starka tendenser i svenskan gör att de olika typerna av toponymer har ett visst genus. Detta är beroende dels på vilket topografiskt eller institutionellt objekt de avser (tätorter är neutrum t.ex.), dels genus på slutledet (*Östersjön*, *Vänern* utrum, men *Långvattnet*, *Ishavet* neutrum).

I själva verket ligger dessa frågor alltså inte förvånande i skärningspunkten mellan grammatik och lexikon. Utarbetad av principer för ortnamns beskrivning i ordböcker innebär sålunda avvägningar i förhållande till grammatiskt beskrivbara regelbundenheter och hänsynstagande till de speciella problem som särskilt tvåspråkiga ordböcker ställer.

LITTERATUR

- Allén, Sture, 1971: Nusvensk frekvensordbok baserad på tidningstext. 2 Lemman. Data Linguistica 4. Almqvist & Wiksell International. Stockholm.
- Bra Böckers Lexikon. Bokförlaget Bra Böcker. 1983-1990. Höganäs.
- Cislaru, Georgeta, 2006: Propriétés catégorielles des noms de pays. I : *Onoma* 41. S. 83-113.
- Cislaru, Georgeta, 2008: Le nom de pays comme outil de représentation sociale. I: Boyer, Henri & Paveau, Marie-Anne (red.) *Toponymes, instruments et enjeux, / Mots. Les langages du politique/* 86. S. 53-64.
- Engwall, Gunnel, 1984: *Vocabulaire du roman français (1962 – 1968)*. Dictionnaire des fréquences. Data Linguistica 17. Almqvist & Wiksell International. Stockholm.
- Fransk ordbok. Fransk-svensk. Norstedts. 1991. Stockholm.
- Fransk ordbok. Svensk-fransk. Norstedts. 1991. Stockholm.
- Löfström, Jonas & Betina Schnabel-Le Corre, 2011: Comment analyser et comparer les toponymes de différentes langues dans une perspective synchronique. I : *Nouvelle Revue d'Onomastique (NRO)* 52:291-318.
- Petit Larousse illustré. Larousse. 2002. Paris.
- Petit Robert des noms propres. Dictionnaires Le Robert. 2007, 2009. Paris.
- SAG = Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik, Svenska Akademiens grammatik, band 1-4. 1999. Stockholm: Norstedts.
- Stani-Fertl, Roman, 2001: *Exonyme und Kartographie. Weltweites Register deutscher geographischer Namen, klassifiziert nach Gebräuchlichkeit, und ihrer ortsüblichen Entsprechungen*. Wien: Wiener Schriften zur Geographie und Kartographie, Band 14.
- Svensén, Bo, 2009: *A Handbook of Lexicography. The Theory and Practice of Dictionary-Making*. Cambridge University Press.
- Utrikes namnbok. Utrikesdepartementet. 1998. Stockholm.

Jonas Löfström

TopoLing, Université Rennes 2

jonas.lofstrom@uhb.fr